

Precedentné výrazy V. Putina v mémoch a ich funkcia v politickom diskurze

Lucia Chudá

Abstract

Vladimir Putin's Precedent Expressions in Memes and Their Function in Political Discourse. *In this paper, I analyze the precedent expressions of V. Putin in multimodal texts. In Russian political discourse there are actualizations of his expressions that are precedent or have the potential to become precedent. The updating often takes place by means of a purposeful alteration of some part of the expression, as well as of the whole expression. Since multimodal texts can be a combination of both a visual and a verbal component, I will be looking at their interconnection. By analyzing individual memes, I will determine their functions, i.e. intentions of creating the given updates. Finally, I will try to name the main functions of political memes and their possible influence on the linguistic image of the world.*

Keywords: precedent expression, political discourse, multimodal texts, linguistic image of the world.

Kľúčové slová: precedentné výrazy, politický diskurz, multimodálne texty, jazykový obraz sveta.

Úvod

Vo svojej práci skúmam precedentné výrazy, ktorých zdrojom sú rečové akty Vladimira Putina. S týmito výrazmi sa narába v ruskom politickom diskurze rôznymi spôsobmi, okrem iného dochádza aj k aktualizácii pomocou transformácie (substitúcie, explikácie, implikácie a kontaminácie lexikálnych komponentov), kedy ide o úmyselné pozmenenie pôvodného výrazu s cieľom istým spôsobom vplývať na recipienta. V príspevku sa pokúsim odpovedať na otázku, aký cieľ sledujú autori podobných transformácií, s čím je spojená výskumná nevyhnutnosť určiť ich funkcie a pomenovať hlavné diskurzívne stratégie.

Kľúčovou úlohou použitia transformácií je upútať pozornosť publika. Pripomínajúc si známu situáciu, predchádzajúci text v dôsledku transformácie niektorých zložiek vedie k vzniku nových významov, zvýšeniu expresi-

vity. Podľa A. Orechova (2014) cieľom používania precedenčných fenoménov nie je ich doslovný význam, ale asociácie, ktoré vznikajú pri správnom chápaní všetkých extralingvistických súvislostí.

Odborníci v oblasti politickej lingvistiky zdôrazňujú súčasný výrazný nárast množstva mémov s politickou tematikou, ktorých zdrojom sú prevažne precedenčné výrazy a literárne, filmové, politické, historické mená, pričom je možné „uvažovať o takých pravdepodobných funkciách memetickej správy, akými je funkcia zábavy, estetická funkcia, axiologická funkcia, fatická funkcia (nadviazanie kontaktu), ale aj o deštruktívnej funkcii spočívajúcej v diskreditácii predmetu správy” (Cingerová, Dulebová, Štefančík 2021: 67). Navyše špecifickosť multimodálnych textov je v tom, že pútajú (ne)súhrou vizuálnej a verbálnej zložky. Tým sa môžu ešte viac šíriť a utkvieť v pamäti adresanta. Chápanie videného v memetických textoch sa rozširuje na základe štruktúracie vnemového poľa a to ako pomocou perceptívnych účinkov textovej zložky, taktiež schopnej vyvolávať nielen vizuálne, ale i hmatové, sluchové, čuchové a iné predstavy (Dulebová, Kryukova 2021: 6), tak aj rázneho pôsobenia vizuálnej zložky, podnecujúcej zapojenie predstavivosti, myslenia a citov, ide teda o „kognitívne spracovanie estetického zážitku, vrátane prvotného, spontánneho hodnotenia, ktoré následne vedie k dekodovaniu a nakoniec aj k interpretácii“ (Kišonová 2013: 24).

Dôležitosť aj takto orientovaného výskumu (na príklade analýzy idiolektu V. Putina) vidím práve v tom, že prezident Ruskej federácie „udáva štylistický trend“ a rozširuje hranice dovoleného v súčasnej ruskej politickej komunikácii. Týmto sa značne menia dovtedy zaužívané lexikálne normy publicistických (mediálnych) textov (Gajarský 2015).

Vo svojej komunikácii využíva V. Putin rôzne stratégie, frekventovanou je používanie zníženej až invektívnej lexiky, žargonizmov a argotizmov, napr. *сопли жевать* (prejavovať nerozhodnosť, *žuť sopel*, argot). Aktualizovaním v mediálnom priestore podobných vulgárnych výrazov (НАТО обожает *сопли жевать*, наши либерасты умеют только *сопли жевать*) môže dochádzať k strate hraníc a noriem dlhodobo platných v publicistickom štýle, a navyše je to aj „nebezpečná cesta folklorizácie a zľahčovania až bagatelizácie vážneho javu, a síce explicitného alebo implicitného prejavu rečovej agresie, ktorá sa stáva navyše aj svojráznym modelom mediálneho a politického diskurzu celého jazykového areálu, čo je podmienené autoritou (a aj autoritatívnosťou) adresantov, a následnej snahy ich všemožne napodobňovať, ktorá zákonite vzniká aj u iných aktérov diskurzu“ (Cingerová, Dulebová 2019: 177).

Funkcie precedentných fenoménov v multimodálnych textoch

Internet dnes predstavuje vlastný digitálny svet, ktorý výrazne ovplyvňuje dynamiku šírenia mémov. Precedentné fenomény sú častým zdrojom takýchto multimodálnych textov a tiež sa často aktualizujú a to vďaka ich silnému intertextuálnemu odkazu – stávajú sa ľahko spoznatelné internetovými užívateľmi, ktorí vnímajú pôvodnú sémantiku výrazu vo svetle aktuálnych udalostí ich vlastného časopriestoru, nakoľko v duchu známeho učenia o chronotopoch sa tým realizuje „nevyhnutnosť prepojenosti času a priestoru v ľubovoľnom konkrétnom, neabstraktnom jave“ (Duleba 2022: 250) a do popredia vystupuje akt „zvýznamňovania“ určitých aspektov pôvodného precedentného výroku.

Podľa J. Karaulova „precedentný text je dobre známy širokej lingvokultúrnej spoločnosti, je ťažiskový na kognitívnej aj emočnej úrovni(...“ (Karaulov 1987: 216). Existuje silný predpoklad, že práve cez vytvorenie multimodálneho textu sa autori snažia pôsobiť na emócie adresátov. A nielen emócie, ale aj informácia hrá dôležitú rolu v jeho popularite, pretože informačný obsah konkrétneho mému ovplyvňuje aj pravdepodobnosť, s akou bude skopirovaný, nakoľko mém je nositeľom kultúrnej informácie, čo znamená, že na správne pochopenie a sprostredkovanie mému inojazyčnému človeku je často potrebné mať množstvo kultúrne podmienených predpokladov (Bugajeva 2011).

Precedentným fenoménom (PF) a rovnako aj multimodálnym textom sa prisudzujú isté funkcie na základe ktorých môžeme „odhaliť“ ich komunikačný zámer. V prípade PF to sú: persuzívna, kognitívna, eufemistická, modelujúca, pragmatická, komunikatívna, expresívna, nominatívna, hodnotiacia, konsolidačná, identifikačná, kódovacia či funkcia jazykovej hry (Cingerová, Dulebová 2019: 19). K základným funkciám multimodálneho textu patria: komunikatívna, estetická, emocionálno-expresívna, axiologická, kognitívna, zábavná a iné (Lobova, 2018). Častým používaním výrazu dochádza k jeho transformácii, t.j. k „úmyselnému porušovaniu jeho sémantickej alebo štrukturálnej celistvosti, keďže často len metódou „prerobenia“ a adaptácie pôvodného ustáleného spojenia autor textu môže bezprostredne realizovať svoju diskurzívnu stratégiu“ (Cingerová, Dulebová 2019: 21). Budem sledovať či vôbec, ako a prečo dochádza k modifikácii precedentných výrazov.

Vďaka zábavnej zložke sa multimodálne texty ľahko šíria „z mozgu do mozgu“, sú lákavé pre „internetové publikum“, v súčasnosti výrazne stúpa ich popularita medzi používateľmi sociálnych sietí. Správne použitie a pochopenie mému znamená, že diskutujúci patria do jedného kultúrneho priestoru, pretože sú spontánne dekódované. „Populárne internetové mémy

znakovou štruktúrou odrážajú univerzálnosť virtuálneho priestoru. Najrozšírenejšou sa stane tá znaková štruktúra, ktorá je umiestniteľná v akomkoľvek priestore a dekodovateľná čo najväčším počtom recipientov“ (Šoltésová 2016: 26). Narastajúca aktualizácia výrazov Putina v podobe multimodálnych textov môže urýchľovať proces transformácie „bežných“ výrazov V. Putina na precedentné v súčasnom jazykovom obraze sveta. Tie sú následne ľahko spoznatel'né v každom inom kontexte nositeľmi jazyka.

Mrzni, mrzni, vlčí chvost! (Мёрзни, мёрзни, волчий хвост)

Ide o výraz, ktorý je pre ruskú lingvokultúrnu spoločnosť známy, pretože pochádza zo starej ruskej bájky o vlkovi a líške. Výraz prevzal V. Putin dvakrát: prvý raz v prejave na planárnom zasadnutí *Medzinárodného diskusného klubu Valdaj*, 21. októbra 2021 v Soči (Kremlin.ru, 21/10/2021). Hovoril o možnej energetickej kríze v Európe. USA prirovnal k prefikanej líške kvôli presvedčaniu Európy, aby nekupovali ruský plyn a Európu prirovnal k vlkovi, ktorý v bájke naletí líške a nakoniec zamrzne. Druhýkrát použil Putin daný výraz v prejave na plenárnom zasadnutí *Východného ekonomického fóra 2022* v Primorskom kraji. Hovoril o dôsledkoch obmedzenia ruského plynu a ropy (Kremlin.ru, 07/09/2022).

Prvý mém¹, ktorý budem analyzovať, je zložený z verbálnej a vizuálnej zložky. Vizuál tvorí ilustrácia pôvodnej bájky, avšak namiesto hlavy vlka, ktorý má chvost v ľadovom jazere, je prítomný znak Európskej únie a namiesto hlavy líšky, ktorá chodí okolo vlka, je prítomná vlajka USA. Verbálnu zložku tvorí úryvok z pôvodnej bájky, kde je spomenutý aj výraz „Mrzni, mrzni, vlčí chvost“. Tento výraz nie je transformovaný, je len doplnený o časť textu bájky. Autor mému dodáva znaky USA a EÚ s cieľom poukázať na výrok Putina – doplnené vizuálne komponenty prekvapia (efekt nečakaného) a majú vyvolať smiechovú reakciu, pretože v pôvodnej bájke, samozrejme, odkaz na EÚ a USA nenájdeme. Vytvorenému mému pripisujem zábavnú funkciu (primárny cieľ je pobaviť recipienta), kódovaciu funkciu (jediná narážka na prejav Putina je v podobe znakov EÚ a USA), persuzívnu funkciu (v snahe názorovo ovplyvniť recipienta) a emocionálno-expresívnu funkciu (autor sa výrazným spôsobom snaží zaujať recipienta).

¹ Anekdot: <<https://www.anekdot.ru/id/1346008/>> [06. 08. 2022].

Druhý mém² zobrazuje dve kreslené postavičky: Putina, ktorý sedí v kresle s preloženými nohami a vlka v lese v agresívnom postoji s nahnevanejším výrazom. Putin hovorí: „Mrzni, mrzni, vlčí chvost“ a vlk reaguje: „Čo to je? Nejaký eufemizmus?“ (Это что? Эвфемизм какой-то?). Mém vyplní zábavnú funkciu (nahnevanej vlk, ktorý čaká na vysvetlenie), modelujúcu funkciu (otázkou vlka sa autor snaží poukázať na spôsob uvažovania o svete) a persuzívnu funkciu (poukázanie na možnú komunikačnú stratégiu Putina).

Пáчи са, непáчи са – выдръ moja krásavica (Нравится, не нравится – терпи, моя красавица)

Dňa 7. februára 2022 počas tlačovej konferencie po rusko-francúzskych rokovaniach Vladimir Putin, komentujúc Minské dohody a postoj súčasného ukrajinského prezidenta k nim, povedal „Пáчи са, непáчи са – выдръ moja krásavica“. Nejde o originálny výrok V. Putina, ale o prevzatý text (pôvodne mimoriadne vulgárny a agresívny) z niekoľkých ruských piesní, v ktorých sa podobná fráza vyskytuje.

Výraz sa aktualizoval v podobe mému s V. Zelenskym³, ktorý je zahalený v šatke, pripomínajúci ženu. Na fotke má smutný až zničený výraz. Mém dopĺňa text: „Натерпелась красавица“ (vytrpela si už dosť krásavica). Pôvodný výraz je v transformovanej podobe „натерпелась“, došlo k implikácii „нравится, не нравится“, čím sa zmenil význam pôvodného výrazu na nový: dej je už ukončený – krásavica si už veľa vytrpela (resémantizácia), čo vlastne podporuje aj vizuál daného mému. Celý mém má primárne pôsobiť na recipienta vtípane (zábavná funkcia ako efekt neočakávanej ženskej podoby prezidenta Zelenského), zároveň zapôsobiť na jeho emócie (emocionálno-expresívna funkcia).

Výrok sa aktualizoval aj v podobe mému⁴, kde V. Putin so Si Ťin-pchingom spolu predvádzajú krasokorčuľarske umenie, pričom ruský prezident je v ženskej pozícii a čínsky prezident predstavuje mužskú pozíciu (navyše vo figúre, kde viditeľne Putin drží jeho váhu a tvári sa pritom mrzuto). Vizuál dopĺňa verbálna zložka, ktorá obsahuje pôvodný výrok bez modifikácie. Autor len pomocou vizuálnej zložky vytvára komický efekt, preto

² DW: <<https://www.dw.com/ru/zamerznet-li-evropa-bez-gaza-iz-rf-i-pri-chem-tut-seryj-volk/a-63055432>> [06. 08. 2022].

³ Novoe Izdanie: <<https://noveoizdanie.com/terpi-moya-krasavica-kak-v-soczsetyah-shutili-nad-frazoj-putina-o-zelenskom-podborka-memov/>> [06. 08. 2022].

⁴ Twitter: <<https://twitter.com/supervish22/status/1492778145078030341/photo/1>> [06. 08. 2022].

je primárnou zábavná funkcia. Dochádza vlastne k resémantizácii vo vizuále, pretože už netrpí/nemá trpieť Zelensky, ale sám Putin, čiže autor uskutocňuje projekciu Putinovho výroku na neho samého. V danom prípade sa ale dá hovoriť už nielen o komickom efekte, ale o značnej satire až tzv. „uštipačnom smiechu“ (Cingerová, Dulebová 2022: 131).

Špeciálna vojenská operácia (Специальная военная операция)

Dňa 24. februára 2022 V. Putin vystúpil v televíznom vysielaní a vyhlásil „špeciálnu vojenskú operáciu“, t.j. vojensky napadol Ukrajinu (Kremlin.ru, 24/02/2022). V prejave vysvetľuje motívy a ciele invázie. Jeho prejav bol ostro kritizovaný svetovou verejnosťou pre absenciu faktov a prítomnosť manipulácie a klamstiev. Použitý výraz „špeciálna vojenská operácia“ je výrazne eufemistický, nakoľko nahradzuje slovo *vojna* (vo vzťahu k danej operácii v Rusku zakázané).

Snáď najviac virálnou aktualizáciou bol mém⁵ s titulnou stranou románu L. N. Tolstého, v ktorom autor prerobil názov „Vojna a mier“ na „Špeciálna vojenská operácia a mier“ (Специальная военная операция и мир). V tejto aktualizácii došlo k substitúcii (zámene) slova vojna s výrazom *špeciálna vojenská operácia*. Môžeme predpokladať, že práve vďaka vtípnemu spojeniu moderného eufemistického výrazu s názvom ikonického ruského románu sa mém stal veľmi populárny. Napokon, priam virálne sa širil aj za hranice ruského priestoru. V slovenskom prostredí sa tiež objavila tá istá tendencia pozmenenia diela Tolstého (Martinus). Týmto spôsobom aktualizovania výrazu Putina autor vyjadruje pomocou ironie svoj názor o pravej podstate výroku – teda, že nejde o nejakú špeciálnu vojenskú operáciu, ale o regulárny vojnový konflikt (modelujúca funkcia). Jasným a zámerným eufemizmom sa snaží parodickou formou ovplyvniť mienku prijímateľa (zábavná, eufemistická a persuzívna funkcia).

V poslednom méme⁶ je zobrazená na výrazne farebnom pozadí hlava medvedíka čistotného, ktorý sa smeje. Mém je doplnený o text: „Drahí ruskí priatelia! To nie sú sankcie, ale špeciálna finančná operácia. Svet sa vás snaží zachrániť.“ (Дорогие русские друзья! Это не санкции, это специальная финансовая операция. Мир пытается спасти вас). V tomto prípade nám vizuál iba dotvára atmosféru, výrazný a podstatnejší je verbálny prvok. V ňom dochádza k modifikácii výrazu – k doplneniu komponentov (explikácii) a zámene „vojenská“ za „finančná“ (substitúcií). Touto mo-

⁵ Twitter: <<https://twitter.com/RetoKromer/status/1499355344589496322/photo/1>> [06. 08. 2022].

⁶ Make better memes: <<https://makeameme.org/meme/8f05d94b16>> [06. 08. 2022].

difikáciou došlo k zmene významu. Autor mému aj formou textu, aj formou obrázka sa snaží vyvolať primárne smiechovú reakciu (zábavná funkcia, v tomto prípade politická satira). Tým, že zamieňa adjektívum, snaží sa názorovo ovplyvniť prijímateľa poukázaním na iný príklad „špeciálnej operácie“ a zároveň poukazuje, že nejde o eufemizmus (dysfemizácia).

Záver

Najvýraznejšou funkciou precentných výrazov V. Putina v mémoch je zábavná funkcia. Je potrebné však dodať, že keď sa bavíme o politickom diskurze, bude prítomná aj persuzívna funkcia s cieľom ovplyvniť recipienta. Tá sa najviac prejavuje pri mémoch, ktoré sú vystavané tak, aby primárne pôsobili na emócie. Pomocou zábavných elementov sa však môžu bagatelizovať závažné témy a pôvodné agresívne výrazy sa cez humor oslabujú. Príkladom agresívneho idiolektu je aj idiolekt Vladimira Putina, ktorého výrazy sa v súčasnosti šíria ako virály. V konečnom dôsledku takéto zľahčovanie často aj tragických tém môže viesť k strate kritického myslenia, morálnych zábran a celkovo to môže negatívne ovplyvňovať politický diskurz.

Myslím si, že môj výskum plne potvrdzuje slová Šoltésovej: „Virálne šírený internetový mém, ktorý si aj napriek variabilite zachováva rozpoznateľné elementy, sa stáva súčasťou nielen každodenného života internetovej generácie, ale svojou prítomnosťou v komunikačnom procese vplýva aj na reálny život a spoločnosť“ (Šoltésová 2016: 5). Navyše atraktívne a nápadito vytvorený mém sa skutočne stáva virálnym, čím sa dostáva k širokej verejnosti a podporuje nielen vznik diskusie, ale v neposlednom rade zadáva aj ton súčasného politického diskurzu.

Tento príspevok je súčasťou grantového projektu VEGA 1/0452/21 Jazyk sekuritizácie v súčasnom slovenskom verejnom diskurze a projektu KEGA 003UK-4/2021 Vysokoškolská učebnica Mediálna lingvistika.

Literatúra

BUGAJEVA, I. V. (2011): Demotivatory kak novyj žanr v Internet-kommunikacii: žanrovyye priznaki, funkcii, struktura, stilistika. *Stil: meždunarodnyj žurnal*, 10: 146-158.

- CINGEROVÁ, N.; DULEBOVÁ, I. (2019): *Jazyk a konflikt. My a tí druhí v ruskom verejnom diskurze*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- CINGEROVÁ, N.; DULEBOVÁ, I. (2022): Uštipačnosť and correctness in Slovak online humour. In: DUSKAEVA, L. (ed.): *The Ethics of Humour in Online Slavic Media Communication*. London, New York: Routledge, s. 127-138.
- CINGEROVÁ, N.; DULEBOVÁ, I.; ŠTEFANČÍK, R. (2021): *Politická lingvistika*. Bratislava: EKONÓM.
- DULEBA, M. (2022): Mikhail Bakhtin between Anthropology and Epistemology: Chronotopic Thinking as Participatory Thinking. *Filosofický časopis*, 70(2): 249-266.
- DULEBOVÁ, I.; KRYUKOVA, L. (2021): Perceptual images in the poetry of Slovak symbolists (Based on the original and translated poems by Ivan Krasko). *Text, kniha, knigoizdanye*. 5: 5-21.
- GAJARSKÝ, L. (2015): Asymetria v lexike s kladným a záporným komponentom hodnotenia (na materiáli publicistických textov). In: *Acta Rossica Tyrnaviensis I*. Brno: Tribun EU, s. 71-79.
- KARAULOV, J. (1987): *Russkij jazyk i jazykovaja ličnosť*. Moskva: Nauka.
- KIŠOŇOVÁ, R. (2013): *Kognitívna estetika*. Trnava: FFTU.
- LOBOVA, J. N. (2018): Kognitívny aspekt komičeského v polimodálnych internet-memach. In: *Collegium Linguisticum*. Moskva: MGU, s. 143-149.
- ORECHOV, A. V. (2014): Funkcionirovanije intertekstualnosti v sovremenom publicističeskom diskurze. Transformacija precedentnych fenomenov. *Voprosy žurnalistiki, pedagogiky, jazykoznanija*, 21(6): 27-33.
- ŠOLTÉSOVÁ, S. (2016): *Memetické texty a digitálne médiá*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.

Contact:

Mgr. Lucia Chudá

Katedra rusistiky
a východoeurópskych štúdií
Filozofická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Email Address: chuda40@uniba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0540-7171>

Department of Russian and East-
European Studies

Faculty of Arts

Comenius University in Bratislava